

Bellek Kavramı Bağlamında “Kulüp” Dizisinin Hatırlattıkları ve Toplumsal Yansımaları

Reminders and Social Reflections of the “Kulüp” Series in the Context of the Concept of Memory

Sinem Tuna, Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Arel Üniversitesi İletişim Fakültesi, E-posta: stuna@gelisim.edu.tr

<https://doi.org/10.47998/ikad.1065917>

Anahtar Kelimeler:

Bellek,
Dijital Platformlar,
Dizi,
Azınlıklar,
Mekân.

Öz

Başlangıçlar ve bitişler tarihin seyrine yön verirken bireysel ya da toplumsal belleğin katmanlarında da izler bırakmaktadır. Belleğin bir tür hatırlama mekanizması olarak ele alınışı, diğer bir ifadeyle oluşan arşiv sistemi, sözlü kültürden yazılı kültüre geçişin emarelerini taşıdığı gibi, soyut olanın somuta dönüşerek adeta görünür kılınması belleğin daha da canlı tutulmasını sağlamaktadır. İnsanlık tarihi, gelecek zamanlara ve kuşaklara adeta kapılarını aralamaktadır. Teknolojinin olanakları, belleği dijital boyuta taşımış, görüntü dilini kullanan arşivler yaratılmıştır. Fotoğraf karelerinden sıyrılan insan ifadeleri beyaz perdede vücut bulmuştur. Sinema sanatının geniş kitleleri kısa sürede etkileyebilme gücü ve popülerliği, sinemanın bellek oluşumlarında sıkça tercih edilen bir araç olarak kullanılmasına neden olmuştur. Sinemanın gücünü kullanan televizyon ve günümüzün dijital yayın platformları da toplumdaki farklı bakış açılarını belleğe gönderme yaparak özgün yapımlar şeklinde üretmektedirler. Dünyada ve Türkiye’de en çok izlenme payına sahip dijital yayın platformu Netflix’in orijinal yapımları arasında yer alan “Kulüp” dizisi, 1950’li yılların Türkiye’si ve özelde İstanbul’un ağırlıklı olarak gayrimüslimlerin yaşadığı Beyoğlu semtine ışık tutarak, dönemin belirleyici özelliklerini, Sefarad Yahudileri’nin gözünden aktarmaktadır. Çalışmanın örneklemini oluşturan Kulüp dizisinin 10 bölümü, nitel araştırmada kullanılan amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan tipik durum örnekleme yöntemine göre incelenecektir. Tipik durum örnekleme için belirlenen “zaman”, “mekân”, “azınlıklar” ve “inanç” faktörleri, ele alınan araştırma konusunda bellek oluşumunun toplumsal yansımalarını ortaya koymamızı sağlayacaktır.

Keywords:

Memory,
Digital Platforms,
Series,
Minorities,
Space.

Abstract

Just as beginnings and endings direct the course of history, it also leaves traces in individual or social memory layers. Handling memory as a kind of remembering mechanism, in other words, carrying the signs of the transition from oral culture to written culture, making the abstract visible by turning it into concrete ensures that the memory is kept alive even more. The history of humanity almost opens its doors to future times and generations. Technological opportunities have brought memory to a digital dimension, and archives using image language have been created. Human expressions that stand out from frames were embodied on the white screen. The power and popularity of the art of cinema to influence large audiences in a short time have led to its use as a frequently preferred tool in memory formations. Television using the power of cinema and today’s digital broadcasting platforms also produces original productions by referring to the memory of different societal perspectives. “Kulüp” series, which is among the original productions of Netflix, the digital broadcasting platform with the highest share of views in the world and Turkey, conveys the defining features of the period from the perspective of Sephardic Jews, shedding light on 1950s Turkey and specifically Istanbul’s Beyoğlu district, where predominantly non-Muslims lived. The 10 episodes of the Kulüp series that constitute the study’s sample will be analyzed according to the typical case sampling method, which is one of the purposive sampling methods used in qualitative research. The “time,” “space,” “minorities,” and “belief” factors determined for typical sampling will enable us to reveal the social reflections of memory formation on the subject of the study.

Giriş

On binlerce yılın birikimini barındıran bellek, psikolojide; “Bilgiyi (görülen, işitilen, düşünülen, hissedilen, vb. şeyleri) algılama, düzenleme, kodlama, saklama ve hatırlamayla/tanımayla (kullanmayla) tanımlanan bilişsel süreç” olarak ele alınmaktadır (Budak, 2005: 121). Belleğin katmanları olmadan hatırlama da imkânsızdır. Hatırlama, bilincin su yüzeyine çıkmış formudur. Hatırlamada yalnızca bireysel birikimlerin iz sürümü yeterli olmayıp, kolektif oluşumun çıktıları olan anılara da ulaşmak gerekmektedir. İnsana dair tüm dönemeçler hem bireysel hem de kolektif bellekte yer edinmişlerdir. Kültürün etkisiyle de ayırıcı özellikler taşıyan ortak hikâyeler, farklı dil, din ve ırka sahip, farklı coğrafyalarda yaşamış insanların etkileşimidir aynı zamanda. Tarihsel dönüm noktaları, yeni kurulan uygarlıklar, savaşlar, göçler, sürgünler vb. olguların bireysel belleklerdeki izleri ayırıştırıcı özellikler gösterebilir, kolektif bellek ise eksik ya da yanlış hatırlamalara yer vermeyecek şekilde büyük bir ortaklıktır. Kolektif bellek, üzerinde uzlaşmış, hatırlamanın topluluk üyeleri tarafından benzer şekilde gerçekleştiği, parçaların birbirini tamamladığı, daha fazla soyut ve somut aracın hatırlamayı sağladığı bütünlüklü bir toplumsal çıktıdır. Toplumsal çıktıların en çarpıcı örneklerinden biri hiç şüphesiz ki II. Dünya Savaşı sırasında yaşanan Yahudi soykırımıdır. İnsanın tarihinde utanç duvarı olarak yerini alan soykırımın yaşandığı yılların izlerini, bireysel belleğin aktarımı olan “Anne Frank’in Hatıra Defteri” adlı kitap sayesinde tüm dünyada milyonlar okumuştur. Küçük bir kızın anıları, ölümünden sonra geniş kitlelere ulaşmıştır. Anne’in bireysel belleği soykırımın karanlığını saklandığı tavan arasından gelecek kuşaklara göstermiştir. Yazılı bellek araçlarından daha da etkili olan görsel araçlar, özellikle sinema, İbranicedeki karşılığıyla yaşanan Şoa’nın (soykırım) kolektif bellek aracı olmuştur. Beyaz perdenin yaşananları tüm çıplaklığıyla izleyenlerin yüzüne çarptığı hem kurgusal hem de gerçek olaylara dayandırılarak aktarılan sinema anlatıları arasında yer alan “Schindler’in Listesi” (Steven Spielberg), “Hayat Güzeldir” (Roberto Benigni), “Piyanist” (Roman Polanski), “Çizgi Pijamalı Çocuk” (Mark Herman) ve diğer soykırımı konu edinen filmler, toplumsal belleğin açık şekilde yansımasıdır. Kolektif bellek kavramını ele alışı nedeniyle hafıza çalışmalarının modern babası olarak nitelenen Yahudi kökenli Maurice Halbwachs’ın toplama kampında veremden hayatını kaybetmesi düşündürücüdür. Halbwachs’ın hayatını kaybetmesi kolektif belleğin daha dinamik, parçalı yapısının hatırlama üzerindeki etkisine çarpıcı bir örnek teşkil etmektedir.

Soyut ve somut bellek araçlarının geçmişe dönük iz sürümü bizleri Tarihöncesi Dönemler’e götürür. Homo Narrans (anlatan insan) kavramını, gelecek yıllara iz bırakmak şeklinde yorumlamak da mümkündür. İnsanın kendine ya da ait olduğu topluluğa ilişkin üretimleri gündelik pratiklerin ötesine geçerek, geleceğe de gönderme niteliğindedir. Bugünden geçmişe bakış bellek araçlarıyla anlam kazanmaktadır. Mağara duvarlarını bir enstrüman olarak kullanan insanın anlatım süreci başlamış, sanat ve bilimin gelişimiyle birlikte anın ötesine geçerek geleceğe yön verme gayreti artmıştır. Bellek araçlarının gelişimi ve bellek mekânlarının oluşumu da sanat ve bilimin gelişimine koşuttur. Bellek mekânları, antik şehirler, tarihe yön veren olayların yaşandığı meydanlar, sokaklar, caddeler ya da sinemasal uzamlar olabileceği gibi daha önce değinilen Yahudi soykırımının izlerini taşıyan bellek mekânlarından Berlin Yahudi Müzesi de olabilir.

Bireysel ve toplumsal belleğin oluşum süreçlerine açıklık getiren isimlerden biri olan Ricouer, bireysel belleğin oluşumunun kişisel yaşantılarımızdan edindiğimiz deneyimlerle değil, üyesi olduğumuz topluluğun diğer üyelerinden edindiğimiz bilgilerle gerçekleştiğini söylemektedir. Ortak belleğin oluşumu ise ortaklaşa yaşanan olguların belirli bireyler tarafından hafızaya kazanması ile gerçekleşmektedir (2006: 120-121). Bu noktada kültürel aktarımın önemine değinmek gerekmektedir. Uygarlıkların gelişim sürecine paralel olarak kültürel değişim de kaçınılmazdır. Kültürel kodlara ilişkin bilgilerin sonraki kuşaklara iletilmesiyle sürecin devamlılığını sağlamak mümkün olabilmektedir. Sanatın, önemli bir bellek aracı olarak devriminin Orta Çağ Avrupası’na dayandığını söylemek mümkündür. 13. Yüzyıl Avrupası’nın düşünürleri Rönesans’ı yaratarak toplumsal devrimi başlatmışlardır. Sanattan bilime, Aydınlanma’ya, insan haklarına, özgürlüklere, ulus devlet fikrine doğru gelişen kültürel değişimin fitilini ateşlemişlerdir. Helen kültürü üzerinde şekillenen yeni Avrupa’da bellek aktarımının Rönesans’a imza atanlar aracılığıyla sağlandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Yeniden doğuş İtalya’da Giotto’dan itibaren filizlenmeye başlamıştır. Dönemin sanatçılara getirilen en büyük övgü ise, eserlerinin antik çağdakilerle karşılaştırılması ve yüceltilmesidir (Gombrich, 2004: 223).

Belleğe ilişkin yaklaşımlara bakıldığında bugüne ilişkin deneyimlerimizin, geçmiş hakkındaki bilgilerimize dayandığını kavrayabiliriz. İçinde bulunduğumuz dünyayı ve zamanı, geçmiş olayları neden sonuç ilişkisi içinde ele alarak algılarız. Şimdiki zamanı, geçmiş yaşantıların herhangi biriyle bağlantı kurarak yaşarız. Geçmiş ve bugün arasındaki çizgisel bağlantı bireysel bellekte çarpıtmaya da yol açabilmektedir. Bireysel kurgumuzun sonucu olan bellek, toplumsal bellekle örtüşmeyebilir.

Zaman ve mekân bağlamında belleğin oluşumunu sağlayan dijital araçlardan biri olarak sinema, geçmişin izlerini bugüne taşıırken, bugünün perspektifinden geçmişe pencere açmaktadır. Günümüzde kısmen dijitalleşen belleğin korunması işlevini de sinema üstlenmektedir. Teknik ve estetiğin birleşim noktasında sinemanın gerçekliğin temsili olduğu açıktır. Bazin’e göre on dokuzuncu yüzyıldan itibaren teknik ve mekaniksel yeniden üretim sinema aracılığıyla sağlanmıştır (2000: 27). Sinemanın ilk yıllarında esen Fransız rüzgârının ortaya koyduğu gibi filmler “belgelemek” üzerine kurgulanmıştır. Şüphesiz her belge, belleğin derin girdaplarına bir yolculuktur.

Bir kent senfonisi olarak tarihe not düşen sinema sanatı, tarihin sayfalarında izleyicileri arkeolojik bir yolculuğa çıkarırken, kullandığı teknikler, ele aldığı hikâyeler, bireysel belleğin sınırlarını aşan anlatılar ile toplumsal belleğe kaynaklık etmektedir. Sinema, düşler ve gerçeklerin kesişim noktasında binlerce yıllık anlatıları görsel şölene dönüştürür.

Sinema dünyasında en lirik anlatımları beyaz perdeye taşıyan sinemacılar arasında ilk sırayı Tarkovsky almaktadır. Sinemanın amacını hayatı ve insanın varlığını açıklamak olarak yorumlayan Tarkovsky, sinemayı insanın gerçekle karşılaşması olarak da ifade etmektedir. Gerçeğin kişisel deneyimlerimizin sonucu olarak ortaya çıkmasını sinema aracılığıyla evrensel bir anlatıya dönüştürür. Sinemayı sarıp sarmalayan sanat da gerçeğe giden yolda bilgi edinmeyi sağlar. Tarkovsky, sinemanın düşünce aktarımından çok

manevi bir iletişim aracı olduğunu savlamaktadır aynı zamanda. Umut, inanç, aşk, güzellik sinema aracılığıyla daha da güçlenir (Osmanoğlu, 2018: 30-31).

Bireysel ve toplumsal belleği, Tarkovsky'nin ifadesinde yer aldığı gibi sanatı aracı kılarak, gerçek olgular ve olaylar ekseninde izleyiciyle buluşturan sinema, anlatının gücünü kullanarak zamana mühürlemektedir.

Belleğin Tanımlanmasına İlişkin Yaklaşımlar ve Kullanımları

Bireyin dünyayı algılama, tanımlama ve bunlara dair öznel çıkarımlarını diğer insanlara aktarma süreci sözlü kültüre kadar inerek bellek araçlarına dayandırılır. Sözün yerini yazıya bıraktığı, simgesel anlatımın güçlendiği, arşivlerin, kütüphanelerin, müzelerin toplumsal belleği barındıran mekânlar olarak tasarlandığı Antik Dönem'in, modern dünyaya armağan olarak bıraktığı bellek "kalıntıları", bugün hafızaları tazelemede eşsiz bir yere sahiptirler.

Daha önce de değinildiği gibi Yahudi soykırımının simgesi olan müzeler, ziyarete açılan toplama kampları vd. hatırlamanın gerekliliğini temsil etmektedirler. Bellek, tıpkı antik şehirlerin agoraları gibi bir toplanma alanıdır. İyi-kötü, güzel-çirkin, uzak-yakın ne varsa bellekte toplanmaktadır. Şüphesiz hafıza mekânı müzeler de bu amaca hizmet etmek için kurulmuşlardır. Müzeler, insanlara kavram olarak belleği çağrıştırmaktadır. Bilim ve sanat eserlerinin saklandığı ve sergilendiği yer olarak müzeler, uygarlıkların izini sürerken insanların düşüncelerini, yaşam tarzlarını, zevklerini bir miras olarak tutmaktadır (Ilıcak Aydınalp, 2019:19). Latince'de "museum", Yunanca'da "mouseion" olarak ifade edilen perilerin evi müzeler, yaratıcılığa da ev sahipliği yapmaktadır (Arseven, 1966: 1487). Mouseion, Platon'un Akademisi'nde de, Aristoteles'in Lykeion'unda da mevcuttur (Ilıcak Aydınalp, 2019: 20). "Evrenin belleği" olarak anılan, antik dünyaya yön veren, bilginlere ev sahipliği yapan, on binlerce metni çatısı altında toplayan, bilim merkezi olarak da anılan İskenderiye Müzesi, I. Ptolemaios tarafından yaptırılarak Müz'lere adanmıştır (Artun, 2006: 13). Dünya kültürüne yön veren, hafıza mekânı olarak bilgiyi, belgeyi ve sanat eserlerini barındıran bu ilk örnek, belleğin oluşması ve korunması adına antik dönemin anıtsal simgesidir. Sinemanın yeniden üretilen bir mekân olarak müze işlevi gördüğü unutulmamalıdır.

Müzeler gibi belleğin oluşumuna aracılık eden ve aynı zamanda müze ve diğer hafıza mekânlarının yer aldığı şehirler, binlerce yılın izlerini taşımaktadır. Farklı dil, din ve etnik grupların birlikteliğini ifade eden şehir kavramı, toplulukların yerleşik düzene geçmesi ve barınmasının ötesinde ortak üretim alanını temsil etmektedir. Bilginin, düşüncenin, sanatın üretimi kültürel birlikteliği oluşturur. Farklı köşelerinde yüzlerce yıla direnen tarihi eserler, farklı din ve ırklara özgü ritüeller, kutlamalar, şenlikler, renkler, tatlar, kokular bir şehrin belleğini oluşturmaktadır.

Günümüzün kültürel bağlamında kent olgusu, köken olarak Antik Dönem'e, ihtişamın anıtsal hali olarak Yunan uygarlığına dayandırılır. Başlangıçta etrafı surlarla çevrili olan bir merkez ile etrafındaki köyleri ve tarım alanlarını ifade eden kent devletleri (Tekçam, 2007: 178) "polis" olarak tanımlanmıştır. Süreç içinde polisler, halkın yerleşim

alanı olmanın ötesinde bir kültür birlikteliğini temsil eder hale gelmişlerdir. Kullanım amaçları doğrultusunda agoralardan tiyatrolara, stadyumlardan meclis binalarına kadar genişleyen sınırlara ulaşmışlardır. Kent yaşamı siyasete zemin hazırlamış, Aristoteles’in deyişiyle siyasetin içinde olan kentliler erdemli sayılmıştır. Kentlerin belleği, toplumsal olaylara, Rönesans ve reforma, üretim pratiklerinin değişmesine tanıklık etmiştir. Uygarlığın temsili olan kentler Mumford’un ifadesiyle insanın en büyük sanat yapıtıdır. Schneider ise kenti insanın kendisi için yarattığı bir dünya olarak tanımlar (Özdeş, 1997: 984).

Mekân, müze ve kent kavramlarından yola çıkarak belleğin kullanım formlarını değerlendirdikten sonra, bellek kavramını tanımlamak daha anlamlı olacaktır. Hatırlama kavramından hareketle üç tür bellek yaklaşımı olduğunu ortaya koymak gerekmektedir. Bireysel ve toplumsal bellek Batı’ya ait oluşumları karşılarken, kültürel bellek daha güncel bir kavramdır (İlhan, 2018: 23). Hatırlama kapsamlı ilişkiler bütünüdür. Bireysel bellekten hareketle tüm oluşumları, toplumsal dinamikleri ve kültürel gelişimi kapsar. Kuşaktan kuşağa aktarılan zihinsel bir eyleme dönüşür.

Nora (2006), “Hafıza Mekânları” adlı eserinde belleğin bu kadar çok konuşulmasının nedeni olarak, “ondan geriye çok az şey kalmış olması” ifadesini kullanmıştır. Bellek kavramının kapsamı ve tanımlanması zaman kavramıyla ilişkilidir. Bireysel bellek ve toplumsal bellek kavramları arasında zamansal bir farklılık vardır. Bireysel hatırlama insan ömrüne eşdeğer iken, toplumsal bellek yüzyıllara denk olabilir. Zaman kavramını etrafıca ele alan ilk düşünür Aristoteles’tir. Zamanı ölçülebilir olarak değerlendirmiş ve hareketle ilişkilendirmiştir. Zaman bütün nesnelere için aynıdır ancak hareket her nesne için farklılık göstermektedir (Aristoteles, 1996:13). Aristoteles’ten sonra Augustinus, Freud ve Bergson da bellek ve zaman ilişkisini incelemişlerdir (İlhan, 2018:29).

Bellek ve tarih, hatırlama eylemi üzerinde etkindir. Hatıralar, anlam kazanmak için bugüne ihtiyaç duyarlar. Geçmiş ve gelecek arasındaki bağlantıyı temsil ederler. Deleuze’un ifadesiyle hatıraların kendine özgü zamanı şimdiki zamandır (Sarlo, 2005: 9-10). Geçmişe ait konuşmak zaman zaman baskılarla sınırlandırılmış olsa bile geçmişini ve buna bağlı olarak belleği tümünden yok etmek imkânsızdır. Bireysel belleğin sınırlı zamanı olsa da toplumsal bellek büyük ölçüde değişmez, silinemez, yok edilemez. Hatırlamaya ilişkin üzerinde durulması gereken bir başka nokta ise anlamaktır. Geçmişteki olayları, değişimleri, yıkımları, savaşları, göçleri, mücadeleyi anlamak belleği doğru okuyabilmeyi sağlar, tarihsel yaklaşımı tarafsız bir bölgeye taşır.

Psikanalizde ele alındığı şekliyle belleği bugüne getirmenin yolu iki süreçten geçmektedir; canlandırma ve anımsama. Dionysos şenliklerinin tekrar tekrar halk tarafından canlandırılması tiyatro oyunlarını kurumsallaştırmıştır. Yahudi toplumunun büyük bayramlarından olan Fısıh (Hamursuz), her yıl Mısır’dan çıkışı anlatan tarihi bir yortu olarak halka anımsatılır. Hristiyan inancına sahip olanların haç çıkarması, çarımha gerilme olgusunun düşünsel olarak canlandırılmasıdır (Connerton, 1999: 44-75) Bu noktada hafıza yüzlerce yıla dayanan yaşam öykülerine dönüşmektedir.

Hafızanın toplumsal şartlara bağlı olduğu tezinden hareketle Halbwachs, bireysel hafızanın oluşmasının ve korunmasının temel koşulunun toplumsal çevre olduğunu

var saymaktadır. Bireylerin, bu alan dışında hatıralarını saklayabilecekleri başka bir alan yoktur. Bireylerin, toplumla sağlayacakları uyum, başka bir ifadeyle toplumla bütünleşme ya da toplumdan uzak kalma hafızayı etkilemektedir. Çünkü bireyin hafızası toplumsallaşma sürecinde oluşmaktadır. Hatırlama toplumsal bir nitelik taşır, bireyin içinde bulunduğu grubun iletişimsel sürecini etkiler, duygusal birikimler ortaya çıkar. Hafıza, iletişim sürecinin çok önemli bir parçasıdır. Diğer insanlara aktarma süreciyle grup içinde sahiplenilir (Halbwachs, 1985: 121). Bir iletişimsel eylemin çıktısı olarak hafıza canlıdır ve dinamiktir. Hafızanın devamlılığı toplumsal sürekliliğe bağlıdır. Anılarımızı bulmak için kendimizi toplumsal çerçeveye yerleştirmek, etrafımıza bakmak ve başkalarını düşünmek gereklidir (Halbwachs, 2016: 349).

Halbwachs'ın çalışmalarından hareketle Jan Assmann hafızayı, iletişimsel ve kültürel olarak ele almaktadır. İletişimsel hafıza yakın geçmişe dayandırdıklarımızı kapsamaktadır. Yaşadığımız dönemin diğer insanlarıyla olan paylaşımlardır. Gruplara bağlı olarak ortaya çıktığı için süreç içinde var olup, süreç içinde yok olmaktadır. Bireysel iletişim deneyimleriyle kazanılan bu hafızanın süresi, kişinin ömrüyle sınırlıdır. Grubun dinamikleri iletişimsel hafızayı etkilemez, bilgi sadece iletişime bağlı olarak kazanılır. Gündelik birikimlerim ötesine geçerek kurumsal bir yapıya dönüşen kültürel hafıza ise geçmişin belirli noktalarına odaklanır. Geleneklerden etkilenir, iletişimsel hafızanın da etkisi vardır. Hatırlanan tarihin öne çıktığı bu hafıza türünde efsaneleşmiş anlatılar yer bulmaktadır. Kültürel hafızada daha yoğun şekilde grubun katılımı önem kazanır, törensel bir ifadeye dönüşür. Sözlü kültür ya da yazılı kültür ayrımı olmaksızın grubun hafızasını korumak amaçlanır (Assmann, 2001: 54-57).

Bellek oluşumları ve hatırlamaya ilişkin tüm araçlar sahip oldukları farklı özellikler sayesinde ayrı olgulara ışık tutmakta, bulmaca olarak nitelendirebileceğimiz belleğin parçalarını yorumlamayı olanaklı kılmaktadır. Sinema, yığınları hedeflemesi, evrensel anlatı dili, farklı bakış açılarını birleştirebilmesi, kültürlere odaklanması gibi yapıcı etkileriyle belleğin oluşum ve aktarım süreçlerinin en etkili araçlarından biri olarak güncelliğini korumaktadır.

Sinema ve Dizi Anlatımlarıyla Bellek Oluşumu

Yeni Alman Sineması'nın ünlü yönetmenlerinden Werner Herzog'un ifade ettiği gibi;

“Sinemanın harika anlarında bir tür aydınlanmayla vurulup kalırsınız, sizi aydınlatan bir şeyle, bu derin bir hakikat biçimidir ve buna coşkun hakikat diyorum, hakikatin kendinden geçirmesi ve belgesellerde ve kurmaca filmlerde peşinde olduğum şey bu” (Aktaran Bill Nichols, 2021: 93).

Hakikat, bir toplumsal yansıma olarak sinemada ve televizyon aracılığıyla dizilerde (kısmen) temsil edilmektedir. Gerçeğin sinema diline aktarımı anlam kaybı olmadığı göz önünde tutularak, bellekle de ilişkilendirilir. Geçmişin sunumu, tarihi tanıklık olarak sinemanın da popüler konuları arasında yerini almıştır.

Sanatın bir yansıma, Aristoteles'in tanımıyla mimesis (taklit) olduğunu göz önünde bulundurursak, sinema sanatı da kendi mimesisini yaratarak gerçeği yeniden üretmektedir.

André Bazin’de sanatın bir tür taklit olduğunu var saymaktadır. Gerçeğin temsilini mumya metaforuyla açıklamaktadır. Temsil yoluyla yeniden üretimin sonsuzluğu (ölümsüzlüğü) simgelemesini psikolojik olarak yorumlar. Gerçeğin çağlara göre yeniden üretimi hem sanatın hem iktidarın sunumudur. Antik Mısır uygarlığındaki mumyalama aracılığıyla sunulan gerçeklik, Orta Çağ Avrupası’nda dinsel portre resimlerle anlam bulmuştur (Susam, 2015: 143).

Toplumsal dönemler kendi dillerini yaratırlar. Tüm değişimler ışığında bu dil de değişir. Hem toplumu hem de dünyayı değişen dil ile yeniden yorumlamak ve anlamak gerekmektedir. Dil ile birlikte eylemler de değişir, uygarlık tarihi yazının keşfinden günümüze radikal dönüşümler geçirmiştir. Zaman ve buna bağlı olarak geçmiş algısı hem bireysel hem toplumsal açıdan farklılaşmaktadır. Özellikle geleceğin inşasında geçmiş daha sık anımsanır hale gelmektedir. Sinemada bu gerçeğin sayısız örneği vardır.

Dâhil olduğumuz hız çağının yeni göstergeleriyle bir yandan anımsamaya, öte yandan unutmaya meylediyoruz. Geleneksel yapıların yerini, geçici, değişebilir, bireyselleşmiş, derinlemesine bilginin yerini yüzeysel olanın aldığı bir sistem geliştirmiştir. Değişen sistemlerin öncülüğünü ise iletişim teknolojileri yapmıştır. Zaman ve mekân algısının tamamen değiştiği, izleyici deneyimlerinin farklılaştığı, yöndeşmeyle birlikte üretimlerin içeriklerinin özgünleştiği bir sektör egemen olmaya başladı. Yeni sektör aracılığıyla bellek, istenen yönde değiştirilip, kurgulanabildiği gibi, sessizliğe gömülmüş adeta unutulmuş olay ve olgular da gün yüzüne çıkarılabilmektedir. İletişim araçlarının politik yönü, bellek bağlamında hatırlama ve unutmada etkilidir. Roudometof, bir ulus için toplumsal belleği şu şekilde tanımlar;

“Sosyal dayanışma ve kültürel uyumu üretmek üzere başvuru semboller dizisidir. Farklı toplumlarda, tarihsel olaylar, çağdaşların kendi kimlikleriyle ve ulusun toprağıyla ilişkilerini şekillendiren kolektif temsilleri ifade etmede merkezi rol oynar” (Sönmez, 2012: 1).

Tüm toplumların, geçmişlerini pürüzsüz bir şekilde hatırlamak istemelerine karşın, iktidarlar ideolojik aygıtları aracılığıyla olumsuz bellek katmanlarını bastırır hatta yok sayabilirler. Toplumlar bu noktada gönüllü olmasa bile rıza göstermek durumundadırlar (Susam, 2015: 16).

Görsel hafızanın oluşumu, simgeler aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bireysel hafızadan toplumsal hafızaya uzanan bu simgeler olayları, olguları, kültürü, tarihi, sanatı ve bilimi içermektedir. Sözlü kültür, yazılı kültüre dönüşürken günümüzün kültür olgusu teknolojik olarak adlandırılabilir. Teknolojik kültürün fotoğrafla başlayan adımları, sinema ve televizyonla devam etmiş, dijital kayıt sistemlerine geçilmiştir. İnternet ve yeni medya kültürü de 21. yüzyıla damgasını vurmuştur. Kültürün binlerce yıllık dönüşümü, belleğin oluşum biçimlerini etkilediği gibi belleğe ilişkin koruma ve saklama yöntemlerini de değiştirmiştir. “Bireysel ve toplumsal hatırlama dijitalleşmiştir” demek yanlış olmayacaktır. Geçmişte olduğu gibi modern çağın dijital bellekleri de görsel açıdan hatırlama ve algılamayı ön planda tutmaktadır. Görüntünün gücü ve etkisi hatırlama üzerinde son derece belirleyicidir. Görsel hafızayı oluşturan simgeler, yaşamın içinden çıkan kişiyi ya da toplumu temsil eden her şeydir. Müzelerin hafıza/hatırlama mekânı olarak ikonik bir gücünün olması tesadüfi değildir. Görsel hafızanın oluşumunu temsil eden somut bellek araçlarının tümünü barındırırlar. Dijital teknolojilerin gelişimi müzelerin sergileme ve ziyaret şekillerinde değişimler yaratmış, sanal müze ve sanal tur

kavramları tercih edilmeye başlanmıştır. Zamandan ve mekândan bağımsız ancak mekân algısı içinde şekillenen sanal turlar izleyicilere yeni bir kamusal alan yaratmaktadır. Görsel algı, tanıma ve öğrenmenin ilk aşamasını oluşturur. Sanal olsun ya da olmasın müzelerin hafıza mekânı olması “görüntü” ile olan ilişkisinden kaynaklanmaktadır. Özellikle modern sanat müzeleri sergileme teknikleri arasında sinema ve video sanatını ekleyerek görsel algıyı güçlendirmeye, hatırlamayı mutlak kılmaya çalışmaktadırlar. Berger’in ifade ettiği gibi “Görme konuşmadan önce gelmiştir. Çocuk konuşmaya başlamadan önce bakıp tanımayı öğrenir” (2005:7).

Berktaş, görsel kültürün seyredilerek öğrenilen kültürel simgeler olduğunu savlamaktadır. Görsel sanatlar, sahne sanatları, performans sanatları kısaca temaşa sanatları, hoşlanarak bakmayı ve temsil etmeyi ifade ettiği için hem seyreden özneyi hem de seyredilen gösteriyi içermektedir (2010: 189). Tüm geleneksel gösteri sanatlarını aklı getirmek gerekir. Bazı temaşa sanatları UNESCO Dünya Kültürel Miras Listesi içinde yer alarak kültürel aktarımı zamana mühürlemişlerdir. Osmanlı’da sinemanın gelişim sürecinin temaşa sanatlarıyla da yakından ilişkili olması nedeniyle belleğin oluşum süreçlerinin iç içe olduğu dikkat çekmektedir.

Beyaz perdede görülenin gerçekmiş gibi algılanması bellek süreçleri açısından önemlidir. Görsel hafıza “fotografik hafıza” ile özdeş tutulmuş, bir tür depolama alanı olarak nitelendirilmiştir. Paul Connerton, belleğin, geçmişin bedende bıraktığı bir birikinti olduğuna dikkat çekerken iki toplumsal pratiğe işaret eder: Bedenleştirme pratiği ve kaydetme pratiği. Kaydetme pratiği içinde, depolanan bilginin çıkarılışına yarayan ansiklopedi, fotoğraf, ses bantları gibi araçların önemini vurgularken, bunların amaçlı eylemlerimiz olduğunu ifade etmektedir. Sinemanın kayıt pratiği olduğunun altını çizen Connerton, gözün bedenden bağımsızlaşarak toplumsal olarak biçimlenişinin önemine değinmektedir (1999: 114-123).

İtalyan yönetmen Roberto Rossellini filmlerin tarih yazımında diğer araçlardan daha önemli olduğuna (Orta, 2019: 1103) vurgu yapmıştır. Sinema sanatının her ayrıntısı (yönetmen, oyuncular, senaryo, kamera, mekân, kostümler, renk vd.) izleyicilerde yeni bir bellek yaratabilir. Deleuze’ye göre sinema hareket ve imgeler ile insanda belli düşünce, duygu ve eylem üretmektedir (Aktaran Levent, 2016: 442). Her izleyici için benzer bir bellek oluşumu söz konusu olmayabilir. Sinemanın yarattığı algı bireyler üzerinde farklılaşmış olsa bile toplumsal çıktılarının ortaya konduğu, gerçek ya da sanal olsun toplumsal belleğin belirli bir yöne bilinçli olarak sevk edildiği mutlaktır.

Sinema gibi diziler de toplumsal belleğin oluşum süreci üzerinde etkilidir. Süre olarak farklı olmakla birlikte sinemanın görsel anlatı özellikleri diziler için de geçerlidir. Dizilerin geniş kitleler tarafından izlenme nedeni, izleyicilerin kendilerinden bir şeyler bulmalarıdır. Ana karakterler ya da yan karakterlerin taşıdığı özellikler fark etmeksizin izleyiciler psikolojik bir süreç yaşarlar (Özelçi, 2020: 47). İzleyicilerin, dizideki kimliklerle özdeşleşmesi ruhsal tatmin ya da katharsis olarak tanımlanabilir.

Hasan Bülent Kahraman’ın ifadesiyle, televizyon dizilerinde teknik ve yapısal yeniliklere gitmek zordur. Buna karşın televizyon dizilerinin bu denli ilgi görmesinin nedeni izleyicinin yaşadığı aşinalık duygusudur (Kahraman, 2007: 135). Aşinalık

duygusu ise doğrudan bellek ile ilişkilidir. Kültürel bellek, genel bir yapıyı ifade etmekle birlikte alt kültürleri de içinde barındırır. Lokal olarak şekillenen alt bellek, Türkiye gibi görsel anlatının bellek ve hatırlamayla doğrudan ilişkilendirildiği ülkelerde izleyiciye “ben” olma duygusunu dizilerde daha uzun bir zaman dilimine yayarak yaşatmaktadır. “Ben” olgusu, dünyaya gelinen coğrafyadan itibaren ailenin de dâhil olduğu tüm geçirilen kültürel süreçleri kapsamaktadır. Göç olgusu, mübadeleler, etnik ve dinsel kimlikler, kutlamalar, ritüeller toplumsal belleğin parçalarıdır aynı zamanda. Dizilerin seçimi ve izlenme alışkanlığında parçası olduğumuz kültürel doku etkendir.

“Kulüp” Dizisinin Bellek Oluşturma Bağlamında İncelenmesi

5 Kasım 2021 tarihinde Netflix orijinal dizisi olarak ilk sezonu 6 bölümden, ikinci sezonu 4 bölümden oluşan “Kulüp” dizisinin yaratıcısı Zeynep Günay Tan’dır. Yönetmen koltuğunda Zeynep Günay Tan’la birlikte Seren Yüce’yi görmekteyiz. Dizinin senaryosu Aysin Akbulut, Rana Denizer ve Necati Şahin’in imzasını taşımaktadır. Müzikler ise Fazıl Say, Sezen Aksu, Kenan Doğulu gibi ünlü müzisyenlerinden elinden çıkmıştır. Oyuncu kadrosunda Gökçe Bahadır, Barış Arduç, Salih Bademci, Fırat Tanış, Melih Akdülger, Asude Kalebek, Suzan Kardeş, İftar Gökseven, Merve Şeyma Zengin, Sezer Arıçay ve Doğanay Ünal’ı yer almaktadır.

Prodüksiyon, oyunculuk ve daha önce sinema ya da dizilerde yeterince ele alınmayan Türkiye’de yaşayan azınlıkların kendi pencerelerinden ele alınmış diziyi izleyici nezdinde ön plana taşımıştır. Azınlıkların dünyalarının ilk kez ayrıntılarıyla aktarıldığı dizi, az bilinen, çok az konuşulan ve gündeme az getirilen Türkiyeli azınlıkları, tüm diğer unsurlar gibi toplumsal bellek çerçevesinde hatırlama ve unutma ilişkisiyle ele almaktadır.

Dizinin Özeti

İstanbul silüetinde Sultanahmet ve Ayasofya’yı gören bir terasta işlenen cinayetle hikâye başlamaktadır. Sahne, İstanbul’un çok kültürlü dokusuna bir göndermedir hiç şüphesiz. Merak uyandıran bu başlangıcın üzerinden 17 yıl geçmiştir. Kadınlar koğuşundaki bayram havasının nedeni mahkumların radyodan af çıktığını öğrenmeleridir. Türkiye’de 1950’li yıllar yaşanmaktadır. Hikâyenin kahramanı olan Matilda’da afla serbest kalan mahkumlardan biridir. Türkiye’yi terk edip İsrail’e dönmek için mösyö David’den çıkış belgesini almak için yardım istemiştir. Her şeyi geride bırakmak ve yeni bir yaşam kurmak arzusundadır. Geride bırakacakları arasında doğduğundan beri görmediği kızı Raşel de vardır. Mösyö David’in tüm ısrarlarına rağmen kızını görmeyi kabul etmez, ta ki Raşel bir kulüpte hırsızlık yaparken yakalanıp gözaltına alınıncaya kadar, iki kadının hayatını değiştirecek olay örgüsü de böyle başlamaktadır.

Raşel’in serbest kalması için mösyö David’le birlikte karakola giden Matilda, işlediği cinayet öncesinde, gençlik yıllarından kendisini tanıyan Çelebi’yle karşılaşır. Kulüp İstanbul’un müdürü olan Çelebi, Matilda’yı hemen tanır ve yıllardır içinde biriktirdiği öfkeyi, kızgınlığı intikama çevirir. Kulübe arkadaşı Tasula’nın kimliğini almak için gizlice giren Raşel için şikayetini bir tek şartla geri almayı kabul eder, Matilda kulüpte, onun emrinde çalışmaya başlayacaktır. Anelik duygusunu dizginleyemeyen Matilda, teklifi önce reddetse de sonunda kabul eder.

Matilda'nın kulüpte işe başlaması ile yaşanan olaylar bir İstanbul, hatta Türkiye panoramasını yansıtmaktadır. Azınlıklara uygulanan baskılar, varlık vergisinin getirilişi, sürgünler, ihbarcılar yaşanan kaotik ortamı özetlemektedir. Kültürel dengelerin değişmeye başladığı, sermayenin el değiştirdiği bir düzen (aslında düzensizlik) oluşmaya başlamıştır.

Değişen düzenle birlikte İstanbul'un eğlence hayatı da değişir. Daha önce hiç denenmemiş bir yenilik getirmeye çalışan Selim Songür, tüm kapıları çalmış ve hepsinden olumsuz cevap almıştır. Son kez şansını Kulüp İstanbul'da denemeye karar verir ve kulübün patronu Orhan'ı ikna etmeyi başarır. Uzun hazırlıklardan sonra İstanbul'un gece hayatı daha önce hiç rastlanmamış bir gösteriyle tanışır.

Matilda ve Çelebi arasında geçmişe dayanan, Matilda'nın çok da anlamlandıramadığı restleşme devam ederken, Raşel arkadaşı Tasula'nın sevgilisi Fıstık İsmet'e gönlünü kaptırır. Annesiyle olan kötü ilişkinin de etkisiyle İsmet'e gittikçe bağlanan Raşel, din ve kültür farklılığıyla bir kez daha yüzleşmek zorunda kalır. Matilda geçmişin sır perdesinin aralanmasıyla gerçeklerle bir kez daha yüzleşir ve Çelebi ile olan ilişkisi hiç beklenmeyen bir seyir kazanır. Sürgünde öldüğünü zannettiği ağabeyi İshak'ın ansızın çıkıp gelmesiyle, tüm hayatını geçirdiği İstanbul'da kalmak ya da Amerika'ya göç etmek arasında bir tercih yapacaktır. 6-7 Eylül olaylarının patlak vermesiyle her şey alt üst olur. Yaşanan acı dolu olaylar karşısında dizideki tüm karakterlerin hayatı değişecektir.

Dizinin Ana Karakterleri

Türk ve Yahudi azınlıkların, İstanbul'da iç içe geçen hikâyesinde her iki kültürün simgeleri sinema diline ve görseline yerleştirilirken, karakterler anlatının bütünlüğü açısından ayrıca ele alınmalıdır.

Matilda

Annesini kaybettikten sonra babası ve ağabeyiyle birlikte yaşamını sürdüren, evi çekip çeviren Matilda, babasının şirketinde çalışan Mümtaz'a aşık olur. Bir Müslüman ile bir Yahudi'nin ilişkisine rıza gösterilmeyeceğini bilse de vazgeçemez. Babasının sağ kolu Mümtaz, hepsini hayal kırıklığına uğratarak, varlık vergisini ödemediği halde patronunu ihbar edip Aşkale'ye oğluyla birlikte sürülmesine neden olmuştur. Matilda, şahit olduklarının ağırlığı altında ezilirken, karnındaki bebeğinden bile vazgeçerek Mümtaz'ı öldürür. 17 yıllık hapis hane hayatından sonra kızı Raşel ile inişli çıkışlı ilişkisinde anne olmayı öğrenerek, yeni bir hayat kurmaya çalışıp geçmişi arkada bırakmak istese de geçmişten gelen hayaletler buna izin vermez. Kalmak ve gitmek arasında Matilda'yı seçimler beklemektedir.

Raşel

Annesinden uzak bir yetimhanede hayatı tanımaya başlayan Raşel, bir yandan annesi Matilda'yı ölesiye merak ederken, diğer yandan ona karşı içinde sonsuz bir nefret büyütülmektedir. Matilda'nın babasını öldürdüğünden habersiz gençlik yıllarına eriştiğinde, tesadüfler annesiyle karşılaşmasına yol açar. Annesinin tutuklandığı zaman onu emanet ettiği yurt müdürü mösyö David ve oğlu ile aile gibi olmuştur. Matilda, kendi gençlik

hatalarından kızını korumaya çalışsa da Raşel hem annesine boyun eğmek istememesi hem de gençliğin verdiği heyecanla yaptığı seçimlerin hayal kırıklığıyla yüzleşirken, anne olmanın heyecanını da yaşayacaktır.

Selim

Annesinin ve babasının, kendisiyle ilgili büyük umutlar beslediği Selim, Türkiye'nin 1950'li yıllarının geleneksel ve kısmen tutucu yapısına adeta başkaldırmıştır. Başarılı bir üniversite hayatını mühendis olarak tamamlayan Selim, ailesinin tüm baskı ve ısrarlarına rağmen hayallerinin peşinden gitmeyi tercih etmiştir. İstanbul'da ilk kez sahnelenecek bir gösteri planlamış ancak tüm mekânlardan geri çevrilmiştir. Şansını son kez Kulüp İstanbul'da denemeye karar verir. Kulübün sahibi Orhan'la birlikte büyük bir cesaret gösterip, risk alarak gece hayatını tümünden değiştirmeyi başarırlar. Zaman zaman korkularının esiri olan, kaçan, içine kapanan Selim, sonunda kabuğunu kırmayı başaracaktır. Eksikliğini hissettiği anne sevgisini Matilda'yla gidermeye çalışan Selim'in en büyük isteği, kendisini reddeden babasının başarısıyla gurur duymasını sağlamak ve radyoda şarkı söylerken babası tarafından dinlenmektir. İnişli çıkışlı ruh hali sahne hayatını etkilerken, İstanbul kulübü, ona da hiç beklemediği günler yaşatacaktır.

Çelebi

Hikâyede geçmişin perdesini aralayan Çelebi'dir. Matilda'nın babasının şirketinde çaycı olarak çalışan, yıllar sonra karakolda karşılaştıklarında Matilda'nın bile tanımadığı, karakter olarak silik, sakin, kendi halinde bir gencin değişimine izleyici tanık olmaktadır. Matilda'nın ve ailesinin kaderini değiştiren Mümtaz'la hemşehri olan Çelebi, gizli gizli Matilda'ya hayranlık duymakta, öte yandan Mümtaz'ın hırsının ve çevirdiği dolapların farkında olarak Matilda'yı uyarmak istemektedir. Hiçbir zaman Matilda'ya açılmamış, yılların aşkı içinde sevgiyle karışık nefrete dönüşmüş, unutamadığı için başka kadınlarla gerçek bir aşk yaşayamamış Çelebi, sert, öfkeli, sinsi gibi görünen kişiliğinin ardında hâlâ iyiliğin ve merhametin kırıntılarını saklamaktadır. Gücü elde etmek için iyiliği, sertlik ve acımasızlıkla maskeleymiştir. Geç de olsa geçmişin hezeyanından kurtulmayı başaracaktır.

İsmet

Beyoğlu'nda kadınların hayranlığını kazanan şoför İsmet, babasından nefret ederek büyümüştür. Annesini, babasına karşı gösterdiği iyi niyetten dolayı eleştirmekte, hatta bu durumu zayıflık olarak görmektedir. Babasına olan tüm öfkesine karşın baba ilgisine fazlasıyla muhtaçtır. Yaşadığı çocukluk travmasının izlerini silemeyen İsmet, çok sayıda kadınla ilişkisinin olmasına rağmen aile kurmaya son derece uzak bir karakterdir. Raşel ile kesişen yolları, Raşel'in ondan Yahudi olduğunu saklaması İsmet'i altüst edecektir. Ne yaparsa yapsın Raşel'i aklından ve gönlünden çıkaramayacaktır. Her ikisini birbirine bağlayan en büyük güç ise yaşadıkları, aile dramları ve yaşayamadıkları çocukluklarıdır.

Orhan

Kulüp İstanbul'un sahibi Orhan, gece hayatının tanınan simalarından biridir. Genç yaştaki başarısıyla takdir toplamaktadır. Selim'le birlikte risk alarak sahneye koydukları yeni gösteriyle gücüne güç katmıştır. Annesiyle birlikte yaşadıkları konakta sakin bir hayat sürdürmektedirler ancak annesi zaman zaman zihin karışıklığı yaşamakta, geçmiş

ve bugün arasında gidip gelmektedir. Tüm bu süreçte geçmişe gömülmüş, saklanmış, açığa çıkmasından tedirginlik duyulan gerçekler de parça parça açığa çıkacaktır. Orhan ve ailesi yıllar önce Rum kimliklerini değiştirmişler, Türk kimliği alarak azınlıkların maruz kaldığı ayrımcılıktan sıyrılmaya çalışmışlardır. Orhan'ın kendisinin bile unuttuğu bu gerçek, yılın iş adamı ödülüne aday gösterilmesiyle başka bir boyuta taşınmıştır. Ödülü almasın tek şartı ise kulüpte yıllardır birlikte çalıştığı azınlıkları işten çıkarmasıdır. Vicdan azabıyla boğuşan Orhan, son derece karasızdır. Azınlıklara uygulanan yaptırımlar daha da derinden hissedilmektedir.

Dizinin İncelenmesi

Çalışma için nitel araştırma yöntemi seçilmiştir. Nitel araştırma insanların, diğer insanlarla olan ilişkisini inceleyen ve karşılıklı etkileşim gerektiren bir yöntemdir (Demir, 2011: 278). Nitel araştırma yöntemlerinden biri de amaçlı örneklemedir. Araştırma amacına bağlı olarak bilgi açısından zengin durumların seçilerek araştırılmasıdır. Amaçlı örnekleme ilişkin geliştirilen stratejilerden biri de tipik durum örneklemesidir. Araştırmaya ilişkin evrende var olan sıradan bir durumun örnek olarak seçilmesi tipik durum örnekleme olarak tanımlanır (Başaran, 2017: 490-491). Çalışmanın tipik durum örnekleme için “zaman”, “mekân”, “azınlıklar” ve “inanç” faktörleri belirlenmiştir. Kuramsal çerçevesi “bellek” ile ilişkilendirilen çalışmada, Kulüp dizisinin Yahudi azınlıklar örneğinden hareketle hatırlattıkları ele alınacaktır.

Zaman

1950’li yılların Türkiye’si dizideki belleğin oluşum zamanıdır. İkinci Dünya Savaşı sonrası tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de değişim rüzgârları esmektedir. Demokrat Parti’nin iktidarda olduğu yıllardır. Etkisini siyasal, ekonomik ve sosyal hayatta da göstermektedir. 50’li yılların etkileri 60’larda daha net şekilde görülmeye başlanacak, 68 Kuşağı damgasını vuracaktır. Sosyal ve ekonomik dengelerin en büyük etkisini göç olgusunda görmekteyiz. Göç, Anadolu kırsalından büyük şehirlere, özellikle de İstanbul’a doğru gerçekleşirken kentlerde yoksul insan sayısının önemli ölçüde arttığı ve yaşama tutunma mücadelesinin güçleştiği yıllardır. Gelirler arasındaki uçurum da hızla artmaktadır. Büyük şehirlerde ekonomik gücü elinde bulunduran yeni bir sınıf da ortaya çıkacaktır. 1950’li yıllar Balkanlar’dan gelen göçlere de sahne olmuştur. Balkan göçmenlerinin uyum süreci, Anadolu kırsalından yapılan göçlere göre çok daha hızlı gerçekleşecektir (Öztan ve Korucu, 2017: 13-19). Kulüp dizisinde göç olgusuna ve etkilerine kısmen yer verilmiştir. Anadolu kırsalından göç eden iki gencin, büyük şehirde hayata tutunması ve kulüpte iş bulmalarıyla yaşadıkları hikâyenin bir parçası olmuştur. Bu yıllar Türkiye’deki azınlıkların da yeniden gündem konusu olduğu zamanlardır. Türkiye’ye göç etmiş Yahudiler de bunun bir parçasıdır. Dizide mösyö David Yahudiler’in Türkiye’ye göçünü şu cümleyle anlatır, “400 küsur yıl, vatan yahu...”. Göçmenlerin yaşadıkları ve anıları da birbirinden farklıdır ve belleğin oluşmasında farklı kültürel izler ve etkiler görülmektedir. Türkiye’nin bugünkü etnik ve kültürel yapısının oluşmasında, bellek birikimlerinde Batı’nın, Doğu’nun ve azınlıkların yaşadıkları vardır. Dizide göçün anlamı şu sözlerle

ifade edilmektedir: Matilda, dizinin karakterlerinden Hacı’ya “Sefarad, eskiden buraya göç eden Yahudiler” derken, Anadolu’dan göç eden Hacı “Bizim gibi yani...” diyerek karşılık verir. Bir Musevi’yle bir Müslüman’ın ortak bir hayatta göç olgusu ekseninde denk gelmelerini anlatan çarpıcı diyaloglardan biridir.

1950’li yıllar yukarıda da ifade edildiği üzere göç olgusunun hızlandığı zamanlardır. Başta İstanbul’da yaşayanlar olmak üzere Türkiyeli azınlıkların göçünü başlatan 1955 yılındaki 6-7 Eylül (İstanbul Pogromu) olaylarıdır. Azınlıklara yönelik olarak gerçekleştirilen bu saldırılar İstanbul’un etnik kimliğinin değişmesine yol açmıştır. Yaşanan olayların birkaç hafta öncesinde azınlıkların ev ve işyerlerinin belirlenmesinden başlayarak İstanbul halkını galeyana getirmeye çalışan bir dizi eylem gerçekleşmiştir. Kıbrıs sorununun gündeme getirilmesi fitili ateşleyen nedenlerden biri olarak gösterilirken, bu gelişmelerin bedeli Rum azınlıklara ve Patrikhane’ye ödetilmeye çalışılacaktır. Kıbrıs sorununun ardından Türk basınında çıkan ve Mustafa Kemal Atatürk’ün Selanik’teki evinin bombalandığına dair haberler azınlıklara saldırıları ve yağmayı başlatmıştır. Beyoğlu’nda Galatasaray ve Tünel arasında kalan azınlıklara ait tüm evler ve dükkanlar yağmalanır. Saldırı kiliseler ve mezarlıklarda da devam etmiştir. Otuza yakın kişinin hayatını kaybettiği ifade edilmiştir. 6-7 Eylül olayları kitlesel göçü başlatmamakla birlikte (asıl göç süreci 1964 sürgünüyle başlayacaktır) özellikle Rum azınlıklar İstanbul’da daha güvenilir semtlere geçmişlerdir. Başka bir deyişle azınlıklar yaşadıkları semtlerden koparılmışlardır (Güven, 2022: 14-20).

Mekân

Dizinin mekânı İstanbul, özelde ise Beyoğlu, İstiklal Caddesi’dir. 1950’li yılların İstiklal Caddesi bir yandan sınıf temsillerini işaret ederken, öte yandan şehrin belleğini oluşturduğu mekânlardandır.

Beyoğlu’nun çok kültürlü yapısını anlayabilmek için bölgenin Bizans’ın mahallelerinden biri olduğu döneme uzanmak gerekmektedir. Pera, Yunanca “karşı yaka” anlamına gelmektedir, Theodosios surları dışında kalan tek mahalledir (Sykai). Galata’nın etimolojik kökeni üzerinde tartışmalar devam etmektedir. Bizans’ın bu mahallesinde kiliseler, hamamlar, forum ve tiyatro olduğu bilinmektedir (Belge, 2004: 217). 9. yüzyıla kadar kullanılan Sykai adı yerini Galata’ya bırakmıştır. Dördüncü Haçlı Seferi’nden sonra 1261 yılında imzalanan Nimfayon Anlaşması’yla Cenevizlilere bırakılmıştır. 1348 yılında tamamlanan “İsa’nın Kulesi” (Galata Kulesi) günümüze ulaşan en önemli yapılardan biridir. Bizans İmparatorluğu’nun son dönemlerinde Galata en önemli ticaret limanlarından biri olmuştur. Galata yüzlerce yıl Ceneviz yönetiminde kalmış olmakla birlikte İtalyanlar dışında Rumlar, Türkler, Yunanlılar ve Ermeniler bölgeye yerleşmiştir. Galata’da yaşayan farklı dini ve etnik grupların dışında limana gelen denizcilerin, tüccarların ve gezginlerin de uğrak bölgesi olmuştur. Galata 19. yüzyıldan itibaren Batılı bir görünüm kazanmaya başlamıştır (Freely ve Freely, 2016: 13-25).

Dizide mekân kullanımı izleyicilere ayrıntılarıyla sunulmuştur. Galata sokakları, uzaklardan duyulan kilise çanının sesi, anılarla dolu evler ve eşyalar, 17 yıl sonra özgürlüğüne kavuşan Matilda için belleğinde yer etmiş hatıraların gün yüzüne çıkmasını ve belleğin dışavurumunu temsil etmektedir. İstiklal Caddesi, zamanın ruhuna uygun olarak karşımıza çıkmaktadır. Sahnelerde ilk göze çarpanlar Lüks Sineması, vitrininde

insanların merakla baktıkları televizyon yer alan bir dükkân, Leoss Şapka Manifaturacı Suavi Bey, Smokinci Centleman, Rus Bar ve dizinin konu edildiği Kulüp İstanbul'dur. Cadde, sosyal ve ekonomik yapının izlerini taşımaktadır. Matilda ve diğer çalışanların kaldığı, oda oda verilen büyük han ise alt sınıfın isyanı gibidir. Derme çatma odalarda, kırık dökük eşyalarla yaşamı sürdürenlerin karşısında kulübün müdürü Çelebi'nin dairesi refahı simgeler ve hepsi aynı han içindedir. Küçük ve yoksul mekânlara büyük anılar sığdırılmıştır. Hepsi ayrı bir bellek unsurudur. 1950'li yıllarda daha da keskinleşen sınıf ayrımı, dizideki mekân kullanımı özelinde de görülmektedir. Özellikle Anadolu'dan göçün yarattığı sosyo ekonomik değişim, İstanbul'da yeni yerleşim alanlarının önünü açarak, şehir merkezine uzak mahalleler yaratırken, Beyoğlu'nun çehresini de değiştirmeye başlamıştır. Beyoğlu'nun tarihi dokusu içinde azınlıklarla, yeni gelen göçmenler mekânın getirdiği ortak hayatı yaşamaya başlamışlardır. Bu nedenle günümüzde Beyoğlu kültürel renkliliği sürdüren bir hafıza mekânıdır.

Azınlıklar

Dizide Galata'da yaşayan Sefarad Yahudileri merkeze alınmakla birlikte, 1950'li yıllar Türklerle azınlıkların ilişkisinin dönüm noktasını da işaret etmektedir. Azınlıklar, Türkiye'de yaşanan değişim ve dönüşümlerim organik bir parçası olmaktan hep uzak kalmışlardır. Çok kültürlü bir coğrafyanın resmi bile azınlıkların gerçek anlamda toplumsal süreçlere dâhil olamadıklarını ortaya koymaktadır.

Beyoğlu ve çevresinde yaşayan azınlıkların farklı ticari uğraşları vardır. Galata'daki en büyük etnik grup Rumlar'dır. Farklı ekonomik sınıflara mensup olan Rumlar, pek çok mahallede yaşamaktadır. Genellikle Kırım'dan göç etmiş olan Ermeniler, Rumlarla aynı işleri yapar ve aynı mahallede yaşarlardı. Galata'da yaşayan Yahudiler ise genellikle zengin ailelerdir. Ticaretle uğraşan Yahudiler dışında sarayda çalışanlar da vardır (Freely ve Freely, 2016: 18). Rum, Ermeni ve Yahudilerin ortak özellikleri birlikte yaşadıkları mahallelerde kiliseler ve sinagoglar kurmalarının yanında dil ve kültürlerini korumak adına okullar açmalarıdır. Tanzimat Dönemi'nde Osmanlı vatandaşı olan azınlıklara çeşitli haklar verilmiştir. Bunun sonucunda mülk edinmişler, okul, kilise, sinagog ve hastaneler açmışlardır. Yeni yapılarla Beyoğlu'nun çehresi değişmeye başlamıştır. İstanbul'un fethinden sonra hak ve özgürlükleri korunan Yahudiler dışında, 15. yüzyıldan itibaren Hristiyan olmaya zorlanan İspanyol Sefarad Yahudileri'ne II. Bayezid Osmanlı'nın kapılarını açmıştır. Sefarad Yahudileri'nin de en yoğun yerleştiği bölgelerden biri Galata'dır (Büyükcünal, 2016: 39-50).

1950'li yıllara gelindiğinde Anadolu'dan büyük şehirlere yaşanan göçler gibi Türkiye'deki Rum, Ermeni ve Yahudi topluluklarının demografik dağılımlarında değişimler olmuştur. İsrail Devleti'nin kurulmasından hemen sonra Türkiye'deki Yahudilerin önemli bir bölümü uygulanan politikalar nedeniyle göç etmiştir. Dizide Matilda'nın hapisshanededen çıktıktan sonra İsrail'e gidebilmek için mösyö David'ten yardım isteyip, izin belgesini alması da bu olgunun göstergesidir. Uğradıkları iftira nedeniyle babasının ve ağabeyinin Aşkale'ye gönderilmesi, Matilda'nın Türkiye'nin azınlıklara karşı tutumu karşısında yaşadığı çaresizliktir. Elbette ki vatani terk etmek yüzlerce yıldır bu topraklarda yaşamış Yahudiler için hiç kolay değildir. Dizide de konu edilen göçün diğer önemli bir sebebi de Yahudiler arasındaki sınıf farkına ilişkindir. Zengin Yahudiler Türkiye'de kalmayı seçmiş, alt sınıftaki Yahudiler ise göç etmeyi tercih etmişlerdir

(Benlisoy, 2020: 370-371). İstanbul’da Tepebaşı, Kuledibi, Şişhane, Kuzguncuk, Ortaköy gibi semtlerde yaşayan Yahudi nüfusu gittikçe azalmıştır. Sadece Yahudiler değil, aynı tarihlerde Ermeni azınlıklar için de değişim söz konusudur. Anadolu’daki Ermenilerin İstanbul’a göç süreci başlamıştır. En keskin ayırım ise İstanbul’da yaşayan Ermenilerle Anadolu’dan göç eden Ermeniler arasında yaşanmıştır. İstanbul’da yaşayan Ermenilerin yeni gelenleri küçümseyen hatta acıyan yaklaşımı, iki grubun arasına bir duvar örmüştür. İstanbul’da yaşayan Ermenilerin önemli bir bölümü Avrupa ve Amerika’ya göç etmişlerdir (Benlisoy, 2020: 371-372). 6-7 Eylül olayları ise Rumların sosyo kültürel durumunu çok fazla etkilememiştir. İstanbul’da daha güvenli semtlere taşınmalarıyla kent içi değişim yaşanmıştır. Azınlıkların iç ya da dış göçü hafızayı da yeniden şekillendirmiştir. İstanbul’un binlerce yıllık çok kültürlü yapısı içinde var olan farklı dil, din ve ırka mensup insanların izleri bellekten ya silinmeye başlamış ya da bellekte yarattıkları izler değişmiştir. 6-7 Eylül olayları sırasında kilise ve mezarlara düzenlenen saldırılar bellekte dönüşü olmayan anılar bırakmıştır. Dizide Raşel’in azınlık olduğu hissini sürekli yaşaması, 6. bölümün sonunda mösyö David’in oğluyla birlikte İsrail’e doğru yola çıkmasıyla anlatılmıştır. Azınlıklara uygulanan ayrımcılık, kulübün sahibi Orhan’a azınlıkların işten çıkarılması için yapılan baskılarla da somutlaşmıştır. Orhan’ın Rum kimliğini gizlemesi de bunun göstergesidir.

İnanç

Kulüp dizisi, Müslümanların ve Musevilerin ilişkisini dönemin toplumsal yapısı içinde ele alarak, farklı inançlara mensup İstanbul halkının dinsel ritüellerini ayrıntılarıyla aktaran bir yapımdır. Hikâyenin akışı içinde Matilda’nın 17 yıl sonra özgürlüğüne kavuşması ailesi ile birlikte yaşadığı Galata semtine dönüşle özdeşleştirilmiştir. Gençlik yıllarının anıları hiç şüphesiz ki Arnavut kaldırım sokaklarda gizlenmiştir. Yol boyunca sıralanan evlerde Yahudi kadınların sesleri yankılanmaktadır. Bu seslere uzaklardan gelen kilisenin çan sesi katılır. Semtin çok kültürlü yapısı içinde inançların birbirlerinden ayrılmaz şekilde iç içe olduğu anlatılır. Yahudi azınlıkların ritüellerinden Şabat kutlaması senaryoda ele alınmıştır. Dinlenme, işi bırakma anlamına gelen Şabat, Yahudilerin dini dinlenme günüdür. Akşam yemeğinde ailenin bir araya gelmesi de önemlidir. Çelebi, Matilda’ya Selim için kulisi hazırlama işini verdiğinde Şabat gününe yetişmesi gerektiğinin farkındadır. Şabat yalnızca dini dinlenme günü değildir, aynı zamanda aile fertlerinin bir araya gelerek canlı tuttıkları bellektir. Cuma namazına gidemeyen kulüp çalışanları için de aynı durum geçerlidir. “Allah affeder” cümlesi, her iki inancın farklı ritüellerle olsa bile aynı Tanrı’ya ulaşma çabasının yansımasıdır. Bir hafıza mekânı olarak sinagog da Musevi inancını dizide temsil etmektedir. Dizide Yahudilerin kutladıkları Purim Bayramı’na da yer verilmiştir. Yaklaşık 2500 yıl önce Yahudilerin, Pers kralı tarafından katledilmekten kurtulması adına yapılan kutlamaları anlatan Purim Bayramı’nda büyük kutlamalar ve şenlikler düzenlenmektedir. Kalabalıklar halinde insanların yemekler yediği, dualar okuduğu, fakirlere hediyelerin verildiği Purim şenliklerinde şarap içme geleneği de vardır. Matilda’nın gönlü olmasa da katıldığı Purim kutlaması, şenliklerden

bir kesiti yansıtmaktadır. Yok olmaktan kurtulan Yahudilerin binlerce yıldır belleklerinde tazeledikleri toplumsal bir anıdır. Gelecek kuşaklara aktarımdır aynı zamanda. Kulübün Müslüman çalışanları için de bayram zamanı gelmiştir. Rum kimliğini uzun yıllardır gizleyen Orhan'ın personele bayram harçlığı dağıtması, geleneklerin Müslümanların gözünden yansıtılmasıdır. Tıpkı Şabat yemeğinde ve Purim kutlamalarında olduğu gibi Müslümanlar için bayramlarda ailece birlikte olmak son derece önemlidir. Purim zamanı verilen hediyeler bayramlarda da Müslüman çocuklara verilmektedir. Aynı zamanda ailenin kutsallığına da vurgu yapılmaktadır. Orhan'ın annesinin İsa ve Meryem ikonası önünde dua etmesi bir diğer simgesel anlatımdır. Aynı toplumun parçası olmakla birlikte inançların oluşturduğu farklı bellek süreçleri dizinin detayları arasında verilmiştir. Galata'nın Müslümanlarının, Musevilerinin ve Hristiyanlarının belleği ortaklıklar üzerine oluşmuştur.

Sonuç

Toplumların anımsaması binlerce yıllık zamana yayılmıştır. Hatırlanmak istenenler ile zihnin kıvrımlarından çıkarılmak istenmeyenler birbirine karışmıştır kimi zaman. Neyi, nasıl hatırlamak istediğimiz bireysel belleğin ötesine geçerek toplumsal ortaklığa odaklanmaktadır. Toplum olarak nasıl hatırlamak istiyoruz? Belleği oluşturan soyut ve somut araçlar, geçmişi bizim yerimize arşivler, gerektiğinde de arşivde saklandığı yerden çıkarırlar. İnsanın hikâyesi önce görselleri, sonrasında dili bir bellek aracı olarak kullanmasıyla hem görsel hafızaya hem de sözlü kültüre yazılmaya başlamıştır. Görsel kültürün sunduğu olanaklar belleğin dijitalleşmesini sağlamıştır. Sözlü ve yazılı kültürün ötesine geçerek dijital kültüre aktarılan bellek birikimleri, teknolojik araçlarla korunurken görsel anlatımın gücü, hafızanın tekrar canlandırılmasını ve bazen de yeniden kurgulanmasını olanaklı kılmıştır. İzleyiciyle buluştuğu ilk günden itibaren yığınları peşinden sürükleyerek istenilen etkiyi yaratmayı başaran görsel bir araç olarak sinema, 21. yüzyıla gelindiğinde en etkili görsel anlatım aracı olma üstünlüğünü korumaktadır. Belleğin oluşumunda ve şekillenmesinde sinemanın etkisini tartışmak bir yana, az bilinen, gizlenen, baskılanan olay ve olguların üzerindeki perdeyi aralayan, evrensel anlatıya dönüştüren her zaman sinema sanatı olmuştur. Televizyon dizilerinin, sinemanın anlatım gücünden yararlanarak hazırladıkları bölüklü hikâyeler de sinema filmleri kadar güçlü bir anlatıma sahip olabilmektedir.

Geleneksel medya içeriklerinin dışına çıkarak kullanıcıya alternatifler sunan dijital yayın platformlarının izleyicileri/kullanıcıları cezbetmesi uzun sürmemiştir. Güncel film ve dizilere hızlıca ulaşanların yarattığı yeni izleyici beklentileri, geleneksel medyadan görece uzaklaşmasını, birbirini tekrarlayan hantal hikâyeler yerine yaşamın içinden seçilenlerin aktarıldığı yapımların tercih edilmesini olanaklı kılmıştır. Dünyada en çok izleyiciye/kullanıcıya sahip dijital yayın platformu olan Netflix'in izlenme payının hızla artmasında yaşanan Covid-19 pandemisinin de büyük etkisinin olduğunu söylemek gerekir. Yerel bazda orijinal yapımlara yer vererek izleyici/kullanıcı sayısını arttırmayı başarmıştır.

Netflix'in orijinal yapımlarından biri olan "Kulüp" dizisi, Türkiye'de yaşayan azınlıkların ilk kez kendi pencerelerinden, diğer bir ifadeyle kendi bakış açılarıyla

aktarıldığı ilk dizi olma özelliğine sahiptir. Sefarad Yahudisi Matilda ile kızı Raşel’in anne-kız ilişkisinden hareketle kurulan olay örgüsü aynı zamanda 1950’li yıllarda Türkiye’de başta İstanbul olmak üzere yaşanan toplumsal ve ekonomik dönüşümleri ele almaktadır. Türkler ve Yahudiler arasındaki dengelerin değişmeye başlamasıyla Rumlar ve Ermeniler de bu değişimden fazlasıyla etkilenmişlerdir. Azınlıkların iç ve dış göçüne neden olan olaylar serisi toplumun belleğini de etkileyecektir. Çoğunlukla yok sayılan ya da görmezden gelinen azınlıkların gerçeğini Yahudi ve Rum azınlıklar üzerinden aktaran dizi, bellek unsurlarını açıklıkla ortaya koymaktadır. Çalışmanın sınırları içinde tipik durum örneklemini ortaya koyacak “zaman”, “mekân”, “azınlıklar” ve “inanç” kavramları belirlenmiştir. Ayrıntılı incelemede ortaya konulduğu gibi bellek oluşumunda belirlenen kavramların etkileri dizinin anlatı yapısından seçilen örneklerle açıklanmıştır. Dizinin barındırdığı bellek unsurlarını, sadece Yahudi ve Rum azınlıkların hafızalarını tazelemelerini sağlamakla kalmayıp, Türkler için de yeteri kadar bilinmeyen bir konuyu, toplumsal ve kültürel belleğin oluşumundaki etkileri açısından aktarması bağlamında düşünmek gerekmektedir. Kitle iletişim araçlarının etki yaratma gücü bu çerçevede bir kez daha kabul edilmiştir. Türklerin Yahudilerle ve genelde bütün azınlıklar olan ilişkisini dizide Selim Songür’ün ifade ettiği şekliyle açıklamak doğru olacaktır; “... Doğuyla Batının dövüşmesi gibi, sevişmesi gibi, birbirini değiştirmesi gibi, bu ülke gibi, Türkiye gibi”.

Kaynakça

Aristoteles, (1996). Fizik, zaman kavramı: Aristoteles, Augustinus, Heidegger. (S. Babür, Çev.). İmge Kitabevi.

Arseven, C. E. (1966). “Müze”, sanat ansiklopedisi, III. cilt. Milli Eğitim Basım Evi.

Artun, A. (2006). Müze ve modernlik, tarih sahneleri-sanat müzeleri. İletişim Yayınları.

Assmann, J. (2001). Kültürel bellek, eski yüksek kültürlerde yazı, hatırlama ve politik mimlik (A. Tekin, Çev.). Ayrıntı Yayınları.

Başaran, K. Y. (2017). Sosyal bilimlerde örnekleme kuramı. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2017 (47), 490-491.

Bazin, A. (2000). Sinema nedir? (İ. Şener, Çev.). İzdüşüm Yayınları.

Belge, M. (2004). İstanbul gezi rehberi. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Berger, J. (2005). Görme biçimleri (Y. Salman, Çev.). Metis Yayınları.

Berkta, E. (2010). 1940’lı yılların Türk sineması. Agora Kitaplığı.

Böke, K. (Editör). (2011). Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri. Alfa Yayınları.

Budak, S. (2005). Psikoloji sözlüğü. Bilim ve Sanat Yayınları.

Büyükcinal, F. (2016). Beyoğlu bir zaman tüneli. İnkılâp Kitabevi.

- Connerton, P. (1999). Toplumlar nasıl anımsar? (A. Şenel, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Freely, B. ve Freely, J. (2019). Galata, Pera, Beyoğlu: Bir biyografi (Y. Türedi, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.
- Gombrich, E. H. (2004). Sanatın öyküsü (E. Erduran ve Ö. Erduran, Çev.). Remzi Kitabevi.
- Halbwachs, M. (1985). Das gedächtnis und seine sozialen bedingungen. Frankfurt am Main.
- Halbwachs, M. (2016). Hafızanın toplumsal çerçeveleri (B. Uçar, Çev.). Heretik Yayınları.
- Ilıcak, A. Ş. G. (2019): Müze iletişimi. Akademik Kitaplar.
- İlhan, M. E. (2018). Kültürel bellek, sözlü kültürden yazılı kültüre hatırlama. Doğu Batı Yayınları.
- Kahraman, H. B. (2007). Kitle kültürü kitlelerin afyonu. Agora Kitaplığı.
- Kaynar, M.K. (Editör). (2020). Türkiye'nin 1950'li yılları. İletişim Yayınları.
- Köse, Ö. R. (Editör). (2020). Hatırla Sevgili Üzerine...Der Yayınları.
- Levent, S. (2016). Zorunlu göçe ilişkin belleğin oluşmasında filmlerin katkısı: Dedemin insanları ve bir tutam baharat filmlerinin alımlanması. Moment Dergi, Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi, 2016 (2), 442.
- Nora, P. (2006). Hafıza mekânları. (M.E. Özcan, Çev.). Dost Kitabevi.
- Orta, N. (2019). Toplumsal bellek ve sinema: Popüler sinema örneği olarak Fetih 1453. Selçuk İletişim, 2019 (2), 1103.
- Osmanoğlu, Ö. (2018). Tarkovsky sinemasında sanat ve maneviyat ilişkisi: Andrei Rublev üzerine bir inceleme. TRT Akademi, 2018 (5), 30-31.
- Özdeş, G. (1997). Eczacıbaşı sanat ansiklopedisi 2. Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.
- Öztan, G.G. ve Korucu S. (2017). Tutku, değişim ve zarafet, 1950'li yıllarda İstanbul. Doğan Kitap.
- Ricouer, P. (2006). Memory, history, forgetting, (Kathleen Blamey&David Pellauer, Trans.). University of Chicago Press.
- Sarlo, B. (2012). Geçmiş zaman, bellek kültürü ve özneye dönüş üzerine bir tartışma (P. Bayaz Charum ve D. Ekinci, Çev.). Metis Yayınları.
- Sönmez, S. (2012). Sinema ve toplumsal bellek, son dönem Türk sinemasında travmatik temsiller. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Anadolu Üniversitesi.
- Susam, A. (2015). Toplumsal bellek ve belgesel sinema. Ayrıntı Yayınları.

Tekçam, T. (2007). Arkeoloji sözlüğü. Alfa Basım Yayım.

Winston, B. (Editör). (2021). Belgesel sinema kitabı. Ayrıntı Yayınları.

Extended Abstract

Beginnings and endings influence history’s course, but they also leave legacies in the layers of a person’s or a society’s memory. The 20th century is a time when memory studies are prioritized, subjected to interdisciplinary research, and based on the findings of these researches; historiography is reshaped with the human being as the primary component. The handling of memory as a kind of recollection mechanism, or the archive system created, shows signs of the transition from oral to written culture. Additionally, the memory is made even more vivid by transforming the abstract into concrete and making it visible.

Every significant historical event has been recorded in both personal and societal memory. The interaction of people of various languages, religions, and races who have lived in various geographical locations is another characteristic of common stories influenced by culture. Individual memories may contain traces of historical turning points, newly developed civilizations, wars, migrations, exiles, and so forth. Still, collective memory is a strong unifying force that does not allow for inaccurate or incomplete memories. Collective memory is a holistic social output accepted, where community members realize recollection similarly, where the parts complement one another, and where recollection is made possible by more abstract and concrete tools.

Every major turning point in human history has been preserved in personal and societal memory. The interaction of people of various languages, religions, and races who have lived in various geographical locations is another common theme in stories that has distinctive characteristics as a result of cultural influence. Individual memories may contain distinct traces of historical turning points, newly developed civilizations, wars, migrations, exiles, etc., but collective memory is a strong unifying force that does not allow for inaccurate or incomplete memories. Collective memory is a holistic social output that is accepted, where members of the community realize recollection in a similar way, where the parts complement one another, and where recollection is made possible by more abstract and concrete tools.

Due to their unique characteristics, all tools related to memory formations and recollection shed light on various phenomena and enable us to interpret the pieces of memory, which we can think of as a puzzle. Cinema continues to be one of the most potent means of memory formation and transmission due to its positive effects, including its mass appeal, universal narrative language, blending of different viewpoints, and emphasis on cultures. TV shows have a similar impact on how social memory is formed to movies. The visual narrative elements of film apply to TV series as well, despite their shorter runs.

Zeynep Günay Tan is the author of the Netflix original series “Kulüp,” which has 6 episodes in its first season and 4 episodes in its second. It premiered on November 5,

2021. Zeynep Günay Tan and Seren Yüce are seated in the director's chair. Necati Şahin, Rana Denizler, and Aysin Akbulut wrote the series' script. Famous musicians like Fazıl Say, Sezen Aksu, and Kenan Doğulu produced the music. The cast also includes Gökçe Bahadır, Barış Arduç, Salih Bademci, Fırat Tanış, Melih Akdülger, Asude Kalebek, Suzan Kardeş, İftar Gökseven, Merve Şeyma Zengin, Sezer Arıçay ve Doğanay Ünal. The series has gained popularity in the eyes of the audience thanks to its production, acting, and treatment of the minorities living in Turkey, who have not previously received adequate attention in movies or TV shows. The series deals with minorities in Turkey, who are little known, little discussed, and rarely brought to the forefront, with the relationship of remembering and forgetting within the framework of social memory like all other elements. This is the first time that the worlds of minorities are conveyed in detail.

The first murder in the series takes place on a terrace with views of Hagia Sophia and Sultanahmet in the Istanbul skyline. Undoubtedly, the scene is a reference to Istanbul's diverse population. Since this intriguing beginning, seventeen years have passed. The prisoners learn that amnesty has been granted via the radio, which accounts for the joyous mood in the women's ward. Turkey currently inhabits the 1950s. The story's main character, Matilda, was one of the prisoners freed as a result of the amnesty. She asks Monsieur David for assistance in obtaining an exit document so she can depart Turkey and travel back to Israel. She desires to start over and leave everything behind. His daughter Raşel, who he hasn't seen since the day she was born, is one of those he'll be leaving behind. She refuses to see her daughter despite Monsieur David's insistence, and it isn't until Raşel is apprehended stealing in a club and taken into custody that the plot that will change the lives of two women officially starts.

"Kulüp," a Netflix original production, is the first television show to portray minorities living in Turkey from their own perspectives, or from their own point of view. The mother-daughter relationship between Sephardic Jew Matilda and her daughter Raşel serves as the basis for the plot, which also explores the social and economic changes that occurred in Turkey in the 1950s, particularly in Istanbul. Greeks and Armenians were impacted as the balance between Turks and Jews started to shift. The chain of events that led to the migration of minorities both internally and externally will also have an impact on society's collective memory. The series, which uses Jewish and Greek minorities to depict the reality of minorities who are frequently overlooked or ignored, clearly demonstrates the elements of memory. The concepts of "time," "space," "minorities," and "belief" have been found to reveal the typical case sample within the confines of the study. The effects of the identified concepts on memory formation are explained with examples taken from the series' narrative structure, as shown in the detailed analysis. The series' memory components should be viewed in the context of conveying a subject that Turks are not sufficiently aware of in terms of its effects on the formation of social and cultural memory, as well as allowing the Jewish and Greek minorities to refresh their memories. Within this framework, the ability of mass media to have an impact has once

again been acknowledged. As Selim Songür says in the series, “... Like the East and the West fighting, making love, changing each other, like this country, like Turkey,” is an accurate way to describe Turks’ interactions with Jews and with minorities in general.

Destekleyen Kurum/Kuruluşlar: Herhangi bir kurum/kuruluştan destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması: Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.